

Die "Türkische Post": Türkiye'de Bir Nazi-Propaganda Gazetesi ve Matbuat Umum M d rl g *

Resul ALKAN**

 Z

Basın iktidar ilişkileri, araştırılan dönemin sansür pratiklerini ortaya koyması açısından önemli veriler sunmaktadır. Gerek 19. yüzyılın son ereğinden itibaren Osmanlı Devleti'nde gerekse Türkiye Cumhuriyeti'nin tek partili iktidar döneminde varolan siyasi otoritenin yönlendirmelerinin gölgesinde devam eden bir basın hayatı söz konusuydu. İkinci Dünya Savaşı esnasında da çıkartılan yasalardan yardımıyla dönemin basın ve yayın hayatı daha yoğun bir şekilde kontrol altına alınmaya çalışılmıştır. Bu durum sadece Türk basını için geçerli değildi. Türkiye'de yabancı dillerde yayınlanan günlük ve haftalık gazetelerde ancak dönemin iktidarının yönlendirmeleri ve direktiflerini dikkate alarak ayakta kalabilme şansına sahiplerdi. Buna ek olarak yayın politikalarını belirlerken Türkiye'nin i ve dış politik hassasiyetlerine uygun bir dil kullanılmasını da elzem kılmaktaydı. Bu bağlamda Türkische Post gazetesi genel yayın felsefesiyle uyışmayan bir durumla karşı karşıyaydı, çünkü gazetenin öncelikli amacı özellikle 1933'den itibaren zaman zaman Türkiye'nin dış politikası ile ayrışan Alman tezlerini savunma ve Alman propagandasını sayfalarında yoğun bir şekilde işlemekti. Gazetenin Almanya ile olan yakın münasebeti Türk makamlarının dikkatini Türkische Post ve matbaasının üzerinde olmasına ve burada cereyan eden faaliyetlerin yakından takibini gerektirmekteydi. Bu alışma, Alman arşiv belgelerinin ışığında Türkische Post gazetesinin pekte bilinmeyen tarihine ışık tutmasının yanı sıra bu gazetenin İkinci Dünya Savaşı esnasında Türk makamları ile, özellikle de Türk basınının içerik kontrolünden sorumlu kurum olan Matbuat Umum M d rl g  ile münasebetlerini konu edinmektedir. Daha öncesinde ise şu sorulara cevap aranacaktır: Türkische Post'un kurulma amacı neydi ve gazete yönetimi Almanya'nın hangi kurum ve kuruluşlar ile irtibat halindeydi? Gazetenin yazı işlerinde hangi Türk ve Alman gazeteciler çalışmaktaydı? Konunun aydınlatılmasına yardımcı olan kaynaklar ise Alman Dışışleri Bakanlığı'nda bulunan diplomatik misyon belgeleri, Alman Büyükelçi Rudolf Nadolny'nin hatıratı ve Türkische Post gazetesinin 1937-1944 yılları arasında genel yayın yönetmenliği görevinde bulunmuş Eduard Schaefer'in İstanbul'dan Berlin'e bağlı bulunduğu kurum için yazdığı raporlar gibi birincil elden Almanca kaynaklardır. Konumuz ile alakalı Türk arşiv belgeleri ise nitelik ve nicelik bakımından oldukça sınırlı sayıda kalmıştır.

Anahtar Kelimeler: Die Türkische Post, Eduard Schaefer, Matbuat Umum M d rl g , Selim Sarper, Reichsministerium für Volksaufkl rung und Propaganda-Halkı Aydınlatma ve Propaganda Bakanlığı

Die "Türkische Post": A Nazi Propaganda Newspaper in Turkey and Prime Ministry Directorate General of Press and Information

ABSTRACT

The relations between press and government provides important data in terms of revealing the censorship practices of the period studies. Both on the Ottoman Empire since the last quarter of the 19th century and the period of one-party rule of the Republic of Turkey, the press life was overshadowed by the political authority that existed. In this context, over the enacted laws during the Second World War, the press life of the period was tried to be taken under control. But the situation was not only valid for the Turkish press, daily and weekly newspapers published in foreign languages only had the opportunity to survive by taking into account the directions and directives of the administration of the period. In addition, while determining the editorial policy it was required to use an appropriate language with Turkey's domestic and foreign policy. For this reason, the Türkische Post newspaper faced a situation that was not compatible to its founding philosophy. Because, the primary objective of the newspaper was defending the German thesis against noncommittal Turkey's foreign policy and instilling German propaganda intensively in their pages. The newspapers close relationship with Germany, fixed Turkish authorities attentions on Türkische Post and their printing house. And those close relationships had required close monitoring of the activities that took place. This study will shed light on the unknown history of the Türkische Post newspaper in the light of German archival documents and it deals with the relations with Turkish institutions during the World War II. But previously, the following questions will be answered: What was the aim of establishing Türkische Post and which institutions and organizations of Germany was in contact with newspaper management? Which Turkish and German journalists worked in the newspaper's editorial works? Resources that helps clarify this subject are firsthand German resources like; the founded diplomatic mission documents of the German department of state, German Ambassador Rudolf Nadolny's memoirs and the reports that had written to the registered institutions by Eduard Schaefer, who was the editorship of Türkische Post between 1937-1944. Turkish archival documents related to our topic are very limited in the terms of both quality and quantity.

* Bu makale Bochum Ruhr Üniversitesi Tarih Fakültesinde Prof. Dr. Stefan Plaggenborg'un danışmanlığında tamamlanan doktora tezinden faydalanılarak kaleme alınmıştır.

** Dr., orcid no: 0000-0003-0489-5772, alkanresul@gmail.com

Makalenin Gönderim Tarihi: 27.09.2019; Makalenin Kabul Tarihi: 26.11.2019

Keywords: Die Türkische Post, Eduard Schaefer, Prime Ministry Directorate General of Press and Information, Selim Sarper, Reich Ministry of Public Enlightenment and Propaganda

1. Giriş

İngiltere ve Fransa'ya oranla milli birliğini geç sayılabilecek bir tarihte gerçekleştiren Bismarck önderliğindeki Alman İmparatorluğu resmi diaspora politikalarına 19. yüzyılın son çeyreğinden itibaren başlamış ve Osmanlı topraklarında 20. yüzyılın başından itibaren çeşitli firmaların da maddi destekleriyle kendi resmi yayın organını kurmuştur. İstanbul'da 1908 yılından Birinci Dünya Savaşı'nın sonuna kadar yayınlanan Osmanischer Lloyd gazetesinin giderleri önemli ölçüde Alman Dışişleri Bakanlığı'nın bütçesinden ve Deutsche Bank, Daimler, Krupp, Siemens ve Orientbank gibi Almanya'nın önde gelen sanayi ve finans kuruluşlarının destekleriyle karşılanmaktaydı (Farah, 1993; 92-93).

Birinci Dünya Savaşı'nın sona ermesiyle Osmanlı topraklarını zorunlu olarak terkeden Almanların ülkelerine geri dönmesiyle kapanan Osmanischer Lloyd gazetesi 10 yıllık yayın hayatı boyunca Almanca ağırlıklı olmak üzere kısmen Türkçe ve Fransızca olarak yayınlanmıştır. Türkiye'de, 1918-1925 yılları arasında her ne kadar bir Almanca gazete bulunmasa da 1926'dan itibaren Türkische Post gazetesinin yazı işleri sorumlusu olan Ahmet Muzaffer Toydemir'in sahibi olduğu La Volante gazetesi Alman tezlerini Fransızca olarak Türk kamuoyuna sunmuştur. Toydemir'in gazetesi 1924 ve 1925 yıllarında Alman Büyükelçiliği'nin maddi olanaklarından da önemli ölçüde yararlanmıştı (Nadolny, 1985; 181).

Mustafa Kemal Atatürk'ün önderliğindeki Türkiye Cumhuriyeti ile Weimar Cumhuriyeti arasında diplomatik ilişkilerin yeniden kurulması ile İstanbul ve Ankara'nın yanı sıra sanayisini yeniden yapılandıran Anadolu'nun muhtelif şehirlerinde faaliyet gösteren Almanların sayılarının artmasının da etkisiyle buralarda yaşayan Almanlar için ana dillerinde bir gazete ihtiyacının ortaya çıkartmıştır. Bunun yanı sıra Sultan II. Abdülhamid döneminden itibaren artma eğiliminde olan ve Birinci Dünya Savaşı ile zirve noktasına ulaşan Türk-Alman kültürel etkileşiminin bir sonucu olarak Almancaya hakim Türklerin de bir gazete vasıtasıyla, gazetede işlenecek Alman tezleriyle etki altına alınmalarının gerekliliğinin farkında olan Alman Büyükelçi Rudolf Nadolny, Alman Dışişleri Bakanlığı'nın maddi ve diplomatik desteğiyle 1925 yılının sonlarına doğru bir gazete kurma fikrini gerçekleştirmek amacıyla harekete geçmiş ve yaklaşık olarak 6 ay içerisinde, Mayıs 1926'dan itibaren Türkische Post gazetesinin kuruluşunu yoğun çabalarıyla tamamlamıştır (Politisches Archiv des Auswärtigen Amtes, Botschaft Istanbul/Ankara, Band.775, 14 Augustos 1925)*

Mevcut tarih araştırmalarında Türkische Post üzerine takriben 20 yıl önce dönemin arşiv imkanlarıyla yazılmış değerli bir yüksek lisans tezi bulunmaktadır. Fatih Keskin'in kaleme aldığı tezde, İkinci Dünya Savaşı döneminde gazetenin içerik analizine ağırlık verilmiştir. Çalışmamızın öncelikli amacı; İstanbul'da, 1926-1944 yılları arasında Almanca olarak yayınlan Türkische Post gazetesinin özellikle İkinci Dünya Savaşı döneminde Türk makamları ile olan ilişkisini ortaya koymaya çalışmaktır. Bu bağlamda İkinci Dünya Savaşı esnasında iktidar basın ilişkileri üzerine yapılacak araştırmalara katkı sağlanması amaçlanmaktadır.** Türkische Post gazetesi üzerine tarafımdan bu sene içerisinde yayınlanan doktora tezi çalışması esnasında ortaya çıkan Alman arşiv belgelerinin gün yüzüne çıkması, yeni bilgilerin derlenmesiyle bu makalenin yazılması ve Türk tarih yazımına sunulması gerekli hale gelmiştir.

2. Türkische Post'a Genel Bir Bakış

İki ülke arası ilişkilerin yeniden kuruluşunun 3 Mart 1924 tarihinde imzalanan dostluk antlaşmasıyla yürürlüğe girmesiyle Birinci Dünya Savaşı ve öncesinde Osmanlı topraklarında mesleklerini icra eden ve Kasım 1918'de ülkelerine geri dönmek mecburiyetinde olan Almanların kendi ülkelerinde cereyan eden ekonomik ve siyasi istikrarsızlardan ötürü yeni bir ekonomik yapılanma içinde olan Türkiye Cumhuriyeti'nde ortaya çıkan yetişmiş eleman açığını fark edip yeniden bu topraklara dönüş yapmalarını zorunlu hale getirmiştir. İstanbul'da yaşayan Almanların sayısı İkinci Dünya Savaşına kadar yaklaşık 2000-

* Devam eden dipnotlarda PA AA şeklinde kısaltılacaktır.

** İkinci Dünya Savaşı dönemi iktidar basın ilişkileri ve sansür uygulamaları üzerine bkz. (Yılmaz ve Doğaner, 2007; Kabacalı, 1990).

3000'e kadar yükseldiği tahmin edilmektedir (Bozay, 2001; 60).^{*} Almanların dışında sayılarını tahmin etmek pekte mümkün olmayan, Alman eğitim kurumlarından mezun olmuş Türkler için de dil bilgilerini canlı tutmak ve iki ülkede cereyan eden siyasi, kültürel ve ekonomik gelişmeleri Almanca ve önemli ölçüde Alman perspektifi ile takip etme olanağı sunması açısından bir gazetenin kurulması fikrini ilk olarak Ağustos 1925'de Dışişleri Bakanlığına ileten Rudolf Nadolny'nin projesi, Berlin'in maddi ve diplomatik destek sözünü almıştır.

Kurulacak olan Türkische Post gazetesinin yönetimi için ise basın alanında tecrübe sahibi kazanmış Franz Frederik Schmidt-Dumont ismi üzerinde mutabakat sağlandı. Schmidt-Dumont ismi, Alman Büyükelçi Nadolny için, onu gerek 1913-1918 yılları arasında İstanbul'da çalıştığından dolayı şehre ve Türk mentalitesine olan aşinalığı, gerekse Türkçeye olan hakimiyetinden ötürü bu görev için en ideal tercihlerden biri haline getirmekteydi.^{**} Schmidt-Dumont Nisan 1926'dan itibaren Türkische Post gazetesinin yöneticisi olarak görevine başladı ve bu görevini 1934 yılına kadar sürdürdü.

Bu görevi kabul ederken Almanya'da Deutsche Allgemeine Zeitung gazetesinde aldığı 1900 Mark aylık maaşın ve 3 yıllık sözleşmenin garantisinin verilmesi ile İstanbul'da görev yapmayı kabul etmiştir. Şunu da belirtmek gerekir ki bu kadar yüksek meblada bir maaş sadece Schmidt-Dumont'a ödenmiştir, ondan sonra gazetede görev yapmış Alman yöneticilere ise aldığı maaşın ancak 3'te biri oranında maaş ödenmiştir. Gerek Türkiye'de yaşayan Almanlara gerekse Almanca bilgisine sahip olan Türk vatandaşlarına ulaşmayı hedefleyen bu gazetenin Türkiye'da kurulmasını cazip hale getiren bir diğer sebep ise İstanbul'un bölge ülkelerine olan yakınlığı ve jeopolitik konumudur. Buna göre Berlin'den yollanan bir günlük gazetenin Balkan coğrafyasına ulaşması yaklaşık 2-3 günü bulurken, İstanbul'dan hareket eden sabah treni ile yollanan Türkische Post aynı günde Sofya, Atina ve Belgrad'a ulaşmak suretiyle aktualitesini muhafaza etmektedir. Yine 1941'de posta yoluyla Berlin'den yollanan bir gazetenin Rusya üzerinden Tahran'a ulaşması yaklaşık olarak 14 gün sürerken Türkische Post gazetesinin İran'a ulaşması ise yaklaşık olarak 10 günü bulmaktaydı.

Türkische Post'u gerek günlük trafiği yaklaşık 2000 adeti bulması bakımından, gerekse yazı işlerinde istihdam ettiği gazeteci sayısı sebebiyle küçük ölçekte bir gazete olarak tanımlamak mümkündür. Yazı işlerinde 3 Alman gazeteci, Tefik Cemal isimli Türkçe-Almanca tercümanı ve yazı işlerinden sorumlu 1 Türk gazeteci olmak üzere 5 kişi çalışmaktaydı.^{***} Gazetenin 19 yıllık geçmişinde, Franz Frederik Schmidt-Dumont, Herrmann von Ritgen, Franz von Caucig, Hans Joseph Lazar, Orientalist Herbert W. Duda gibi dönemin tanınmış Alman haber ajansı ve gazetelerinin Türkiye temsilcileri de Türkische Post gazetesinde çalışmak suretiyle kendi ekonomilerine destek sağlamaya çalışmışlardır. İsimleri zikredilen Alman gazetecilerin dışında Türk siyaset ve basın hayatından Muzaffer Toydemir, Ali İhsan Sabis ve Feyzi Önay ve Muhittin Birgen, Ahmet Ağaoğlu, Hüseyin Emin Erkilet ve Peyami Safa gibi dönemin tanınan isimlerin köşe yazıları Türkische Post'da yayınlanmıştır.^{****}

Gazetenin ekonomik bağlantılarına göz atacak olursak, kuruluşundan itibaren Alman Dışişleri Bakanlığı'nın çeşitli fonları yardımıyla ayakta kalabildiğini görmekteyiz Bu bağlamda Türkische Post gazetesinin ortaya çıkabilecek muhtemel maddi yetersizlikler sebebiyle kapanması ihtimaline engel olunması amacıyla 1926 ile 1929 yılları arasında Alman Dışişleri Bakanlığı bütçesinden ilk etapta 90.000 Mark para yardımında bulunulmuştur. Ayrıca gazetenin en yüksek kalemlerinden matbaa giderlerini önemli derecede düşürmesi fikriyle Alman Dışişleri Bakanlığı'nın 160.000 Mark tutarında yardımıyla İstanbul'da matbaa satın alınmıştır. İstanbul'da Universum GmbH adı altında 1929 yılında kurulan matbaada gazetenin basımının dışında bir çok kitabın da basımı gerçekleştirilmiştir. Matbaa, Türkiye'de bulunan Alman

^{*} İstanbul'da yaşayan Avusturya ve İsviçre vatandaşları da eklendiğinde anadili Almanca olanların sayısı 3500'ü aşmaktadır (Pekesen, 2014; 66).

^{**} Franz Frederik Schmidt-Dumont'un biyografisi ve Türkiye faaliyetleri için bkz. (Schmidt-Dumont, 2010).

^{***} Gazetenin kuruluşundan kapanışına kadar tercüman sıfatıyla görevli Tefik Cemal ayrıca 1940'dan itibaren günlük olarak Türkçe gazete haberlerini Alman Büyükelçiliği için tercüme etmekteydi (Alkan, 2019; 59).

^{****} Hüseyin Emin Erkilet'in Türkische Post'da Nazi tezlerini destekleyici yazılar yazması antifaşist çizgisiyle ünlenmiş Tan gazetesinde şu satırlarla eleştirilmiştir: „Türkische Post gazetesinin 16 ağustos tarihli nüshasının başmakalesi müteakit bir Türk generali tarafından yazılmıştır. İsmi general H.E. Erkilet..Bir Türk generalinin Alman davasına avukatlık emesi ise, yakışık almaz...Türk generali, Danzig meselesinde Almanyanın haklı olduğunu, zaten Danzig'in bir Alman şehri olduğunu yazıyor...Alman tezinin avukatlığını yapmasının manası nedir?“ (Kılıç, 2010; 157).

Büyükelçilik ve Konsolosluklarının propaganda broşürleri gibi çeşitli ihtiyaçları için de hizmet vermekten kaçınmamıştır. 1933-1944 yılları arasında ise Joseph Goebbels'in yönettiği bakanlık Reichsministerium für Volksaufklärung und Propaganda* aylık olarak düzenli bir şekilde gazeteye maddi destekte bulunmuştur.

Gazetenin Bakanlık bütçesinden ayrılan maddi yardımların dışında ki bir başka gelir kaynağı ise Türkiye pazarında aktif ve iki ülke arası ticaretin öncü firmalarından IG-Farbenindustrie, Siemens, Krupp, Junkers, Deutsche Bank ve Deutsche Orientbank gibi sanayi ve finans sektöründen firmaların yıllık düzenli olarak yaptıkları bağışlardır. Bu ödemeler karşılığında ise Türkische Post gazetesinde firmaların ilanları düzenli olarak yayınlanmakta ve firmaların talepleri doğrultusunda da propaganda yazıları yer almaktaydı. Yukarıda adları geçen firmaların maddi destekleri üzerine bir örnek vermek gerekirse, 1929'da başlayan Dünya Ekonomik Buhranının da etkisiyle gazetenin 1930 itibarıyla yaklaşık 100.000 Alman Markına kadar çıkan borçları Alman Büyükelçi Nadolny'nin yoğun görüşmeleri sonucunda Türkiye pazarında faaliyet gösteren bu firmaların katılımıyla kurulan Ostkonsortium'un yardımlarıyla karşılanmıştır (Alkan, 2019; 145-146).

Burada vurgulanması gereken diğer bir husus ise gazete yönetimi ile Alman firmaları arasındaki münasebetlerin iki taraf adına sürekli olarak olumlu seyretmediği ve zaman zaman gerilediğidir. Bu bağlamda Deutsche Bank gazeteye sağladığı yıllık 12.000 Mark tutarındaki maddi yardımı 1934 yılında itibaren yarı yarıya indirme yolunu seçmiştir. Bankanın yöneticilerinden Kurt Weigelt Berlin'den Alman Büyükelçiliğine gönderdiği yazıda gazeteye yapılan yardımda indirime gidilmesini gazete yönetiminin Deutsche Bank'ın menfaatlerini Türkiye'de yeteri derecede savunmamasına bağlamaktadır (Alkan, 2019; 147-148). 1926-1933 yılları arasında Türkiye'nin Almanya Büyükelçiliği, Alman Dışişleri Bakanlığı Basın Dairesi Bölümünün ve Alman firmaların fonlarıyla desteklenen gazete, Adolf Hitler'in iktidara gelişinin hemen akabinde kurulan Reichsministerium für Volksaufklärung und Propaganda'ya bağlı olan Auslandspressebüro tarafından finanse edilmiş ve yönetilmiştir. Auslandspressebüro kurumunun basın yayın alanında uzmanlaşmış başkanı Walther Heide gazetenin finansmanı dahil, Nazi iktidarıyla tekelleşen resmi haber ajansı Deutsche Nachrichtenbüro vasıtasıyla ihtiyacı olan günlük haberlere ulaşmasında ve Almanya'da gerekli olan alanlarda Berlin'de yardımcı olmaktadır.**

Türkische Post gazetesi Schmidt-Dumont'un yönetiminde 1933 yılına kadar Almanya'daki siyasi ve ideolojik tartışmalara mesafeli durmaya çalışmıştır. Nasyonal Sosyalist Parti'nin Adolf Hitler liderliğinde oylarını %37'ye kadar yükselttiği Temmuz 1932 seçimlerinden sonra Türkische Post gazetesinin yazı işlerinde de çalışan, Nasyonal Sosyalist Parti teşkilatının yayın organı Völkischer Beobachter gazetesinin Türkiye muhabiri Viktor Maurer'in parti kaynaklarından elde ettiği haberleri Türkische Post gazetesinde yayınlama isteği ve gayreti Schmidt-Dumont'un bu teklife şiddetle karşı çıkması sebebiyle başarıya ulaşamamıştır. Schmidt-Dumont'un bu tutumu Hitler iktidarına karşı olan siyasi görüş ve duruşunu yansıtmaması açısından önemlidir fakat sürdürülebilir bir yayın politikası değildi. Çünkü Adolf Hitler'in iktidara gelişiyle Türkische Post gazetesinin yayın politikası Berlin'de Alman Dışişleri Bakanlığı'ndan Josef Goebbels'in yönetiminde ki Reichsministerium für Volksaufklärung und Propaganda'nın emrine ve güdümü altına girmiş ve Nazi Rejiminin tezlerini mümkün olduğunca savunmakta geri kalmamıştır.

Reichsministerium für Volksaufklärung und Propaganda'ya bağlı bir alt birim olan Auslandspressebüro'da gerçekleşen ve Bakanlıktan da yetkililerin katıldığı toplantıda Kasım 1933'de Türkische Post gazetesi yönetiminden gelecekte uygulaması istenen yayın politikası iki ana maddede toplantı protolüne not edilmiştir;

1) Türk makamları izin verdiği müddetce ve aşırıya kaçmayacak şekilde Nasyonal Sosyalist tezlerin ön planda tutulması ve işlenmesi.

2) Gazete için seçilecek olan haberlerin Deutsche Nachrichtenbüro gibi Alman resmi ajansından tercih edilmesi. Fransız haber ajansı Havas ve İngiliz Reuters'den seçilecek haberlerin ise içerik bakımından Alman resmi ajansı ile uyumlu olanlardan ayıklanması (PA AA, R78558, 6 Kasım 1933).

* Türkçesi Halkı Aydınlatma ve Propaganda Bakanlığı olan kurum bu çalışmanın devamında Almanca yazılmaya devam edilecektir.

** Auslandspressebüro tarafından Almanya sınırları dışında yönetilen ve Almanca çıkartılan 26 adet günlük gazete İkinci Dünya Savaşı esnasında Avrupa'nın çeşitli ülkelerinde yayınlanmaktaydı (Alkan, 2019; 116).

3. Türkiye'de Tartışılan Gazete Türkische Post ve Matbuat Umum Müdürlüğü

Yukarıda altı çizilen iki maddelik yayın ilkesini savaş boyunca gerçekleştirme gayreti içinde olan gazete yönetiminin önündeki en büyük engel, gazetenin içeriğini Nasyonal Sosyalist propagandanın etkisi altına girmeye başladığı tarih olan Nisan 1933'den itibaren günlük olarak en ince detaya kadar inceleyen Matbuat Umum Müdürlüğü'nün tutumudur. Konuyu daha da açacak olursak, 1926-1933 yılları arasında Türkiye'de 1923'den itibaren yeni siyasi ekonomik ve sosyal düzenin kuruluşunda gerçekleştirilen reformları fırsat buldukça Türk siyasetçilerin ve gazetecilerin kaleminden övgü dolu satırlarla aktarma gayreti içinde olan Türkische Post yönetimi Komünizm, Sosyalizm ve Fasizm gibi ideolojilere mesafeli yaklaşıma özen göstermiş, başka bir deyişle Türk makamlarının hassasiyetlerini zedeleyici yayınlardan kendini uzak tutmuştur.*

Fakat Türk makamlarının hassasiyetini bir kenara bırakılıp, diğer ideolojik akımları hedef gösteren tarzda köşe yazıları yayınlanınca gazetenin geçici olarak kapatılması gündeme gelmiştir. Bu bağlamda Türkische Post redaksiyonunun içeriğinden ötürü Türk makamlarınca uyarılmasını belgelere yansıdığı şekliyle ilk olarak 1935 yılından aktarılan bir vesika ile tespit etmekteyiz. Gazetenin neşriyatından sorumlu müdürü Ahmet Muzaffer Toydemir'in 16 Ocak 1935 tarihinde kaleme aldığı "Avrupa'da Barış" başlıklı ve Fransız kontrolünde olan Saar bölgesinin halk oylamasıyla Almanya'ya bağlanmasını konu edinen köşe yazısında özellikle şu cümleleri Matbuat Umum Müdürlüğü'nün tepkisi çekmiştir. Nüfusunun çoğunluğunun Alman halkından oluşan Saar bölgesinde böylesine ezici bir sonucun çıkmasının doğal olduğunun altını çizen Toydemir yazısında, Nazi propagandasının da sıkça işlediği tezleri gündeme getirmekten geri kalmamıştır: „Saar bölgesinde yaşayan Alman halkının arasında Komünist ve Sosyalistlerden meydana gelen küçük bir Alman azınlık bulunmaktadır. Ayrılmış fikirleri destekleyen, Fransız menfaatlerine hizmet eden ve Almanya'nın yeni rejimi ile de barışık olmayan bu küçük topluluğun öncelikli amacı yaşam alanlarını kaybetmemek için tüm gücüyle Saar bölgesinin Fransa'nın yönetiminde kalmasını istemeleridir. Kendi amaçları doğrultusunda halkı teröriste etmeye çalışan bu gruba karşı Alman güvenlik kuvvetlerinin soğukkanlı tutumu sayesinde Avrupa'da hüküm süren barış ve düzenin tesisi mümkün olmuştur“ (Ahmet Muzaffer Toydemir, "Avrupa'da Barış", Türkische Post, 16 Ocak 1935).

Türkische Post'un denetlenmesinden sorumlu olan Alman resmi haber ajansı Deutsche Nachrichtenbüro'nun Türkiye muhabiri Walter Brell'in Almanya'nın Ankara Büyükelçisi Frederic von Rosenberg'e yolladığı 21 Ocak tarihli raporda, yukarıda alıntısı yapılan yorum ve haberlerin neşrinin tekrarında gazetenin kapatılacağı notu düşmüştür (PA AA, Botschaft Istanbul/Ankara, Band 786, 21 Ocak 1935).

Türkische Post'un genel yayın politikası yalnız Türk makamlarının tepkisini çekmekle kalmamış, ayrıca Türk basını tarafından da yakından takip edilip ve zaman zaman da eleştirilmiştir. Bu konuya örnek teşkil etmesi bakımından Tan ve Cumhuriyet gazetelerinde yazılan yorumlar dikkat çekicidir. Türkische Post'un misyonu ve gazetenin Türk genel yayın yönetmeni hakkında doğruluk payı oldukça yüksek şu iddalar Tan gazetesinde ortaya atılmıştır: „Türkische Post Alman sefarethanesi tarafından, Alman Propaganda parasıyla çıkar. Muzaffer Toydemir, bu gazetenin yalnız hükumete karşı kanunun aradığı bir paravanı, bir maaşlı memurudur. Gazetenin siyasetine o karışmaz, sefarethane hükmeder“ (Kılıç, 2010; 157)

Muzaffer Toydemir'in vefaatinin hemen akabinde onun yerine geçen Emekli General Ali İhsan Sabis'in bu görevinde bulunması ve Almanları destekleyici yazılar yayınlaması Hüseyin Cahit Yalçın tarafından sert şekilde eleştirilmiştir:

„Matbuat mekanizmasını bilmeyenler "neşriyat müdürü" tabirinin hakikatte ne ifade ettiğini pek tabii olarak, anlayamazlar... Kanun, gazetelerde çıkan makaleler için bir mes'ul şahıs arar ki işte neşriyat müdürü odur... Almanlar memleketimizde kendi menfaatlerini müdafaa için yapacak propagandalarda, icabında kanunun pençesine atılacak bir kukla olmak üzere, bula bula bu emekli generali bulmuşlardır... Hasis bir menfaat için vatanında Alman propagandasına alet olmağı kabul eden bu vatandaşın eski bir asker, hem de emekli bir general olması kabllerde acı bir burkulma husule getiren bir manzaradır“ (Kılıç, 2010; 275).

* Türkische Post redaksiyonu, Türk makamlarının ve okuyucularının sempatisini kazanma amacıyla her yıl 29 Ekim Cumhuriyet bayramına özel sayılar yayınlamaktaydı. Bunlardan en dikkat çekici olanı ise 29 Ekim 1943 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti'nin geldiği noktayı ele alan 10 sayfalık Cumhuriyetin kuruluşunun 20. yılına özel hazırlanan sayıdır <<http://zefys.staatsbibliothek-berlin.de/kalender/auswahl/date/1943-10-29/24360788>>, [Erişim tarihi: 01.09.2019].

Türkische Post'un hangi amaç doğrultusunda yayın hayatını sürdürdüğü ve hangi ülkenin menfaatlerine hizmet ettiği konusu Türk basınının da köşe yazarlarına konu olmuştur. Zekeriya Sertel Türkische Post'u hedef tahtasına koymak suretiyle hükümet yetkililerinin harekete geçmesine destek veren bir köşe yazısı yazmıştır. Bu amaçla Zekeriya Sertel'in kaleminden şu satırlar çıkmıştır: „Şehrimizde çıkan Alman ve İtalyan propaganda organları (Türkische Post ve Beyoğlu) Alman ve İtalyan matbuatının Türkiye'ye ait mütaalealarını iktibas ederek memleketimizde yaymaga vasıta olurlar... Hükümet memleket içinde ecnebi propagandasına karşı bu kadar lakayt kalmamalıdır“ (Kılıç, 2010; 158).

İkinci Dünya Savaşıyla başlayan ve Türk-Alman Dostluk antlaşmasının imzalandığı Haziran 1941'e kadar geçen dönemde Türkische Post yöneticileri oldukça zorlu bir süreç geçirmiştir. Bu süreci zorlu kılan en kritik nokta, gazetenin Türk makamlarının hassasiyetlerine uygun hareket etmeyişidir. Türkische Post'un Nazi Propagandasının Türkiye'deki ihtiyaçlarını karşılayacak şekilde hizmet vermesi İstanbul Emniyet güçlerinin dikkatinden kaçmamıştır. Gazetenin genel yayın yönetmenliği bürosuyla aynı binada bulunan Universum matbaasında Alman resmi haber ajansı Deutsche Nachrichtenbüro'nun siparişiyle Rus Pravda gazetesinin Tan gazetesi aleyhine yaptığı haber ve dönemin Rus Dışişleri Bakanı Vyacheslav Molotov'un Türkiye karşıtı konuşmalarını bir broşür şeklinde basılması sonucunda harekete geçen Türk polisinin gerçekleştirdiği aramalar sonucunda açılan davada, basılan bu broşürlerin üzerine gazetenin adının basılmamış olduğundan dolayı, Ahmet Muzaffer Toydemir Türkiye Cumhuriyeti Matbuat Kanunu'nun 7. ve 8. Maddelerini ihlalden para cezasına çarptırılmıştır (Broşür Davası, Cumhuriyet, 13 Ocak 1940).

Gazetenin matbaasında Türkiye karşıtı propaganda yazıların basılması sonucunda gazetenin Alman yöneticisi Eduard Schaefer "Broşür Davası" karar duruşmasıyla aynı gün içerisinde Ankara'da basından sorumlu Matbuat Umum Müdürü Selim Sarper'in talebi üzerine bir görüşme gerçekleştirmiştir. Schaefer bu görüşmenin ayrıntılı protokolünü Berlin'e bağlı bulunduğu kurum olan Auslandspressbüro'nun yöneticisi Walter Heide'ye iletmıştır. Schaefer görüşme protokolünde, Hukuk eğitimini Almanya'da almış olan Sarper'i her ne kadar Alman dostu olarak tarif etse de, Matbuat Umum Müdürü tarafından keskin bir tonda uyarıldığının altını çizmektedir.

Selim Sarper Alman gazeteciye çalıştığı kurumun şu net ifadelerle Türk Matbuat kanununa aykırı işlere karıştığını ve kanunlara uygun hareket etmesini tekrar etmiştir: „Türkiye'de hükümetin çizdiği çerçevede gerçek manada bir basın özgürlüğü vardır. Bu basın özgürlüğü bir masaldan ziyade, sınırları olan ve yürürlükte olan bir gerçektir. Türkische Post gazetesi bu sınırları bir çok kez aşmıştır. Biz Türkische Post'dan Alman dostu yayınlarından vazgeçmesini beklemiyoruz, buna karşın müttefiklerimiz İngiltere ve Fransa karşıtı yayınlarına da görmezden gelmemiz söz konusu değil. Türkische Post'dan Türkiye'nin dış politik hamlelerini sahiplenmesi beklenmemekle beraber, yayınlarında dış politikamızı eleştirmekten kaçınmalıdır“ (Alkan, 2019; 121). Yukarıda ki alıntıda sınırları net bir şekilde çizilen uyarıları gözardı eden ve Berlin'den aldığı direktifleri uygulamaya devam eden Türkische Post gazetesinin yayını Matbuat Umum Müdürlüğü'nün tavsiyesi ve Bakanlar kurulunun kararı ile 27 Mart ile 1 Mayıs 1940 tarihleri arasında geçici olarak durdurulmuştur (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon No: 030.18.1.2, Kutu No: 90, Dosya No: 29, Sıra No: 2.). Türkische Post'un geçici olarak kapatılmasını Türk basınında büyük sevinçle yorumlayan Nadir Nadi ağır bir tonda ve birazda alaycı dilde Türkische Post'u köşe yazısında eleştirmiş ve Türk hükümetinin aldığı kapatma kararına destek vermiştir:

„Misafirperverlik adabının yalnız evsahibine değil, aynı zamanda bizat misafire de bir takım vazifeler yüklediğini unutacak kadar kendini kaybeden bu gazete, Alman propagandası yapmak gayreti ile, bir müddetten beri açıkça ve sıkılmaksızın milli menfaatlerimizi baltalamaya çalışıyordu. Beyoğlunun o çeşitli, şahsiyetsiz ve kozmopolit kalabalığından sıxan ispiroto bulutları ile örtülü kirli ve dar bir sokağa sığınarak, oradan, güya kendini hissettirmeksizin, temiz ve berrak Türk havasını zehirleyebileceğini düşünen bu mikrob yuvası, milli menfaatlerimiz üzerinde hassas bir dikkatle çalışan hükümetimiz tarafından vaktinde sezilmiş ve bize zarar veremez hale konmuştur (Nadir Nadi, "Türkiyede Türk Sesi", 1 Nisan 1940, Cumhuriyet).

Gazetenin kapatılması sebebinin panik halinde dört koldan öğrenmek isteyen Alman Büyükelçi Franz von Papen ve elçilik görevlileri Türk makamları ile irtibata geçmişlerdir. Fakat elde edilen ilk bilgiler bir birbirinden farklılık arz etmekteydi. Örneğin Dışişleri Bakanı Numan Menemencioglu ile görüşen Franz von Papen'e gazetenin kapatılma sebebi olarak 7 Şubat 1940 tarihinde gazetede yayınlanan haritada Kars, Erzurum ve Ağrı illerini içine alan Doğu Anadolu bölgesinde Ermenistan ibraresinin yazmasını gerekçe gösterilmiştir. Joseph Goebbels'in Türkiye temsilcisi ve Türkische Post gazetesinin kurucularından

Schmidt-Dumont ise Türkiye'nin Berlin Büyükelçiliğinden edindiği bilgiye göre, Türk makamlarının Türkische Post gazetesi hakkında derin şüphe uyandıracak bilgi ve belgeler edindiğinin, bunların gazeteye Berlin'den ulaştırıldığının tespit edildiğini öğrenmiştir. Schmidt-Dumont'un aktardığına göre gazete redaksiyonu ve matbaası Türk polisince bu sebepten dolayı aranmış ve bu aramayı takip eden günlerde Bakanlar Kurulu kapatma kararını almıştır (Alkan, 2019; 124).

6 Nisan 1940 tarihli mektubunda bağlı bulunduğu kurum Auslandspressbüro'nun yöneticisi Walter Heide ile irtibata geçen Eduard Schaefer ise Berlin'e Türkische Post'un yakın bir zamanda açılmasını tahmin etmediğini ve Türk Hükümetinin İngiltere ve Fransa'nın yoğun baskıları altında böyle bir karar aldığını iletmiştir. Schaefer, mektubunda Türkiye'nin müttefik kuvvetlerle olan ilişkilerin seyrinin değişmesini beklemediğini ayrıca Türk-Alman ilişkilerinin daha da kötüleşmesi sonucunda gazete matbaasına Türk makamlarınca el konulabileceği uyarısında bulunmuştur. Bu sebepten gazete redaksiyonu ve matbaasını Almanya'nın Bulgar hükümetiyle olan dostane ilişkileri nedeniyle Bulgaristan'ın başkenti Sofya'ya taşımayı tavsiye etmiştir. Gazetenin kapatılmasını takip eden günlerde Ankara'ya giden ve aynı düşünceleri Alman Büyükelçi Franz von Papen'e de danışan Schaefer bu konuda olumsuz yanıt almıştır (Alkan, 2019; 260).

Türkische Post'un hangi nedenlerden dolayı kapatıldığı konusu, Eduard Schaefer'in Ankara'da Matbuat Umum Müdürlüğü'nde Burhan Belge ile gerçekleştirdiği görüşme neticesinde aydınlanmıştır. Buna göre Türkische Post'un sayfalarında Ankara ve İstanbul'dan yerel ve kültürel haberlere çok az yer verildiği, gazetenin politik çizgisinin agresif bir şekilde Alman yanlısı olduğu ve bu durumun Türkiye sınırları içerisinde ve Türk Matbuat kanunlarının çizdiği çerçevenin içerisinde hareket etmek zorunda olan bir gazete için kabul edilebilir bir durum olmadığı vurgulanmıştır. Yine Reichsministerium für Volksaufklärung und Propaganda'ya bağlı olan ve Almanya dışında yayınlanan Almanca gazetelere haberlerini ulaştıran Dienst aus Deutschland haber ajansı ile telefon vasıtasıyla irtibat kurulması ve bu yolla haberlerin gazeteye aktarıldığı bilgisi ve buna karşın Anadolu Ajansı'na ait haberlere pek nadir yer verilmesinden dolayı gazete geçici olarak kapatılmıştır. Eduard Schaefer'in Matbuat Umum Müdürlüğü'ne bu hassas konularda daha dikkatli olunacağı ve Türkiye'nin milli hassasiyetlerine uygun şekilde hareket edileceği yönünde taahhütleri vermesi üzerine Türkische Post 1 Mayıs 1940 tarihinden itibaren yeniden yayınlanmaya başlamıştır. Mayıs 1940 ile Türkische Post'un ikinci kez geçici olarak kapatıldığı Şubat 1944 tarihleri arasında gazete yönetiminin Matbuat Umum Müdürlüğü ile olan münasebetlerinin seyri hakkında arşiv belgelerine yansıyan bir bilgi bulunmamaktadır. Türkische Post 16 Şubat 1944 tarihinde gazetenin 4. sayfasında basılan bir politik içerikli karikatür sebebiyle* Matbuat Kanununun 50. Maddesinin ihlalinden dolayı hemen 1 gün sonra yaklaşık 6 haftalık süre boyunca geçici olarak kapatılmıştır (Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi, Fon No: 030.10.0.0, Kutu No: 85, Dosya No: 561, Sıra No: 12.).** Ağustos 1944'de ise Türk-Alman ilişkilerinin kesilmesi sonucu Türkiye'deki 19 yıllık yayın hayatı sora ermiştir.

Sonuç

İkinci Dünya Savaşı'nın başlangıcıyla beraber propaganda faaliyetlerini gazete ve radyo gibi dönemin en merkezi medya araçları vasıtasıyla yoğun derecede yürüten Nasyonal Sosyalist rejim gerek Almanya'da gerekse Almanya sınırları dışında kendi tezlerini tek elden okurlarına ve dinleyenlerine ulaştırma gayreti içerisinde bulunmuştur. Bu amaç doğrultusunda kurulan Reichsministerium für Volksaufklärung und Propagandaya bağlı olan Türkische Post gazetesi 1933 yılından itibaren bu bakanlığın maddi, bürokratik ve teknik destekleriyle Almanya'nın Türkiye'deki yegane propaganda organına dönüşmüştür. Finans ve endüstri sektörünün öncü firmalarının da maddi yardımları alınarak Alman devletinin maddi yükü hafifletilmeye çalışılmıştır.

Gazetenin Almanya ile olan bu organik bağı Türk makamlarının dikkatini Türkische Post'un üzerinde olmasına ve burada gerçekleşen faaliyetlerin yakından takibini zorunlu kılmaktaydı. Özellikle İkinci Dünya Harbi'nin ilk aylarından itibaren agresif bir şekilde hareket etmeye başlayan Alman Büyükelçiliği Türkische

* Gazetenin kapatılmasına sebep olan karikatür makalenin sonunda ekler bölümündedir.

** Matbuat Kanununun 50. Maddesine göre: „Memleketin genel siyasetine dokunacak yayınlardan dolayı İcra Vekilleri Heyeti kararıyla gazete ve dergiler geçici olarak kapatılabilir. (...) Bu şekilde kapatılan gazetenin sorumluları, kapatılma süresince başka bir adla gazete çıkaramaz“ (Kabacalı, 1990; 128, Seydi, 2006; 50).

Post'un matbaasını da kullanmak suretiyle Türk dış politikasını eleştiren broşürleri bastırması ve Türkiye'nin müttefiki Fransa ve İngiltere'yi eleştiren köşe yazıları gazetede yer bulmuştur. Türkische Post yönetimi, Türkiye'nin milli menfaatlerini zedeleyici yayınları sebebiyle Matbuat Umum Müdürlüğü tarafından uyarılmış ve yayınının süreli olarak durdurulmasına kadar giden süreçler yaşanmıştır. Türkische Post'un Nasyonsosyalist Propagandanın Türkiye'de kilit noktada oluşu ve Alman menfaatlerine hizmet etmek suretiyle yayın hayatını sürdürmesi Türk kamuoyu tarafından da bilinen bir gerçek olup Cumhuriyet ve Tan gibi dönemin en çok okunan günlük gazetelerin yoğun eleştirisine maruz kalmıştır.

Türkische Post'un yayın hayatı süresince toplam 2 defaya mahsus geçici olarak kesintiye uğramıştır. Her biri 1 ayı aşan bu yayın yasakları gazete maddi olarak önemli derecede zarar vermiş ve çalışanlarının maaşlarını neredeyse ödeyemez duruma getirmiştir. Büyükelçi Franz von Papen'in yoğun diplomasisi ve gazete yönetiminin gerekli taahhütleri vermesi sonucunda yeniden yayınlanmaya başlayan Türkische Post gazetesi iki ülke arası diplomatik ilişkilerin koptuğu 2 Ağustos 1944 tarihinde yayın hayatını sonlandırmak zorunda kalmıştır. Türk makamlarının ülkeyi terk etmesi istenen 200 kişilik listesinde yer alan Eduard Schaefer ve Alman çalışanlarının İstanbul'dan hareket eden ilk tren ile 6 Ağustos 1944'de Almanya'ya geri dönmüştür. Böylece 19 yıl yayınlanan Türkische Post'un kapanmasıyla-Jön Türk iktidarı döneminde çıkartılan Osmanischer Lloyd'u da eklersek- Berlin'in güdümünde olan ve Türkiye'de yaklaşık 30 yıllık yayın hayatına ulaşan almanca günlük gazete geleneği son bulmuştur.

Kaynakça

A. Arşiv Belgeleri

Türkiye Cumhuriyeti Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi

Fon No: 030.10.0.0, Kutu No: 85, Dosya No: 561, Sıra No: 12.

Fon No: 030.18.1.2, Kutu No: 90, Dosya No: 29, Sıra No: 2.

Almanya Dışişleri Bakanlığı Arşivi

PA AA, R78558, 6 Kasım 1933.

PA AA, Botschaft Istanbul/Ankara, Band 775, 14 Ağustos 1925.

PA AA, Botschaft Istanbul/Ankara, Band 786, 21 Ocak 1935.

B. Süreli Yayınlar

Ahmet Muzaffer Toymdemir, "Avrupa'da Barış", Türkische Post, 16 Ocak 1935.

„Broşür Davası“, Cumhuriyet, 13 Ocak 1940.

Nadir Nadi, "Türkiyede Türk Sesi", Cumhuriyet, 1 Nisan 1940.

C. Basılı Eserler ve Tezler

Alkan, Resul. Die "Türkische Post" : eine deutsche Propagandazeitung in der Türkei 1926-1944, Münster, 2019.

Bozay, Kemal. Exil Türkei. Ein Forschungsbeitrag zur deutschsprachigen Emigration in der Türkei (1933-1945), Münster, 2001.

Farah, Irgard. Die deutsche Pressepolitik und Propagandatätigkeit im Osmanischen Reich von 1908-1918. Unter besonderer Berücksichtigung des „Osmanischen Lloyd“, Beirut 1993.

Kabacalı, Alpay. Başlangıçtan Günümüze: Türkiye'de Basın Sansürü, İstanbul: Gazeteciler Cemiyeti Yayınları, 1990).

Keskin, F. (1997). „2. Dünya Savaşı sırasında Türkiye'de Alman propagandası: Türkische Post“, Yayınlanmamış yüksek lisans tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Kamu Yönetimi ve Siyaset Bilimi Anabilim Dalı.

Kılıç, Sezen. Türk Basını'nda Hitler Almanya'sı (1933- 1945), Ankara, Atatürk Araştırma Merkezi Yayınları, 2010.

Nadolny, Rudolf. Mein Beitrag. Erinnerungen eines Botschafters des Deutschen Reiches, yay. haz.: Günter Wollstein, Köln, 1985.

Pekesen, Berna. Zwischen Sympathie und Eigennutz. NS-Propaganda und die türkische Presse im Zweiten Weltkrieg, Berlin, 2014.

Seydi, Süleyman. 1939-1945. Zor Yıllar. 2. Dünya Savaşı'nda Türkiye'de İngiliz-Alman Propaganda ve İstihbarat Savaşı, Ankara, 2006.

Schmidt-Dumont, Franz Frederik. Von Altona nach Ankara. Ein hanseatisches Leben im Vorderen Orient (1882-1952), yay. haz.: Helmut Mejcher ve Marianne Schmidt-Dumont, Münster, 2010.

Yılmaz, Mustafa ve Doğaner, Yasemin. *Cumhuriyet Döneminde Sansür (1923-1973)*, Siyasal Kitabevi, Ankara, 2007.

Ekler

Ek-1: Türkische Post, 16 Şubat 1944, s. 4

“Krallar Arasında“

Viktor Emanuel: „Benim politik hizmetlerime dikkat çekip, iyi kelimelerle övgüde bulunamaz mısınız?“
Kral Georg: „Lütfen bu tür şeylerden bahsetmeyin! Lakin Stalin kralların politize olmalarından hiç hoşnut olmaz!“